

פח

להעמיד עוזרת-בית בנסיון פיתוי גניבה

חן חן לכב' על הואילו לשלוח לי את שני חלקי ספרו החשוב "מעין-חיים". מאד רציתי להשתעשע בדברי תורתו בספריו הנ"ל אך טרדות הזמן מנעוני ועוד חזון למועד. ותיכף לנטילה ברכה, יישר כחו וחילו לאורייתא, ותזכה עוד רבות בשנים להגדיל תורה ולהאדירה, וגם עד זקנה ושיבה ברבות הטובה והברכה.

במכתבו הרצוף להנ"ל, הפנה שימת לבי על מ"ש ב"עשה לך רב" חלק שביעי, בתשובות הקצרות סימן ע"א, בדין אם מותר להעמיד עוזרת-בית בנסיון פיתוי גניבה, שכזאת נשאל בשו"ת תורה-לשמה (המיוחס להגאון בן-איש-חי. אגב, אנכי מסופק מאד בדבר זה) סימן ת"ז ופסק לאסור ע"כ.

וראיתי לו שם שאכן פסק בסכינא חריפא לאסור. וטעמו "כי שמא זה יעבור ויחטא, ונמצא זה עובר על לפני עור לא תתן מכשול, כי הוא הביאו לידי מכשול ע"י המצאות שעשה לו". והסתייע ממכה בנו גדול שחייב נידוי משום שעובר על לפני עור לא תתן מכשול עיי"ש עוד.

וציין מקורו במסכת מועד-קטן י"ז. ונפסקה להלכה בהרמב"ם הלכות ממרים פרק ו' הלכה ט', המכה בנו גדול מנדין אותו שהרי הוא עובר על ולפני עור לא תתן מכשול. וכן פסק מרן (בשו"ע יו"ד סימן ר"מ סעיף כ'). וכמו"כ פסק אותה הרמב"ם בהכללה בהלכות תלמוד תורה פרק ו' שמנדין למכשיל העור, וגם מרן פסק כן (ביו"ד סימן של"ד סעיף מ"ג), והוא פשוט. אלא שאין הנדון דומה לראיה, שכל מכשיל מתכוין להכשיל, והוא עיקר האיסור, ונכלל בזה גם מכה בנו גדול שאף שאין כונתו להכשיל, אבל כיון שהכשילון קרוב מאד הרי זה כמתכוין להכשיל. וכעין זה כבר כתב הגאון ישכיל-עבדי שציטטנו שם.

זאת ועוד, המכה בנו גדול מתכוין כמובן לטובת הבן, ולכן אסור הדבר שכיון שהבן גדול, כבן כ"ב או כ"ד שנים, וכדברי מרן הבית יוסף (בטור שם), והרמ"א (בשו"ע שם ועיי"ע למרן החיד"א בברכ"י שם ואכמ"ל), הרי שאין אחריותו עליו כלל והרי הוא ככל אדם אחר שאין לו שום רשות להכותו, ולכן קרוב לודאי שעלול להכשילו, והרי הוא בגדר לפני עור לא תתן מכשול. אבל בנדון דידן, וכי אדם זה להכשיל העוזרת הוא מתכוין, והלא טובת עצמו הוא דורש לבחון אותה אם היא נאמנת ויוכל לסמוך עליה ולהשאיר את הבית בידיה כאשר אין איש אתה בבית. ומה שיך כאן לפני עור לא תתן מכשול, וכי כדי שלא תכשל העוזרת צריך הוא להכנס בספק סיכון של גניבות שהוא דבר המצוי ולהפסיד, ועל כגון זה ודאי שלא נאמר איסור לפני עור לא תתן מכשול.

והלא גם הקב"ה מנסה את עם ישראל כאשר שולח נביא-שקר ומדיח, ומאמת נבואתו באות ומופת, ותורה מזהירה: לא תשמע אל דברי הנביא ההוא... כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' וגו' (דברים י"ג ד), ואין לך מכשול גדול יותר מנביא שנותן אות ומופת ודבריו מתאמתים.

☆ ☆

☆

עוד הביא שם הרב "תורה לשמה" ראייה מדין חצי שיעור שאסור מן התורה דאמרינן ביומא (ע"ד) היינו טעמא משום דחזי לאיצטרופי, והתם אע"ג דאח"כ לא אכל יותר וגם לא היה לפניו יותר, עכ"ז אמרינן דעבד איסור מן התורה משום דאפשר שיביאו לו אחר כך ויאכל וישלים השיעור עכ"ל.

וכל ראייה זו תמוהה מאד בעיני, וכי זו כונת הגמרא משום דחזי לאיצטרופי, שאפשר שיביאו לו ויכשל, אתמהא, שכן פשוט שכונת ר' יוחנן שסובר חצי שיעור אסור מן התורה הוא איסור עצמי, שכיון

שראוי להצטרף הוא עצמו אסור מדין אכילה ממש (אף שאינו לוקה). וכך משמע מדברי רבינו חננאל שכתב בביאור הסוגיא שם "דכיון דחזי לאיצטרופי אכילה קרינא ביה".

וכך נראה גם מדברי הרב המאירי שהיא גופא כשלעצמה אכילת איסור, שכן כתב: "... שאף ר' יוחנן לא אמרה שהוא מן התורה אלא כיון דחזי לאיצטרופי והרי זה התחלת אכילת איסור". נמצא שבגלל שראוי להצטרף הרי שהוא עצמו איסור, ולא משום שמא יביאו לו אחר כך ויאכל וישלים השיעור כדברי הרב תורה-לשמה.

זאת ועוד, הרי מבואר להדיא שם בגמרא שעיקר טעמו של ר' יוחנן הוא שדורש ריבוי מן המקרא "כל חלב", ופירש"י כלומר אפילו כל שהוא. ועיין שם בתוס' ד"ה כיון למה נזקק ר' יוחנן בכלל לטעם דחזי לאיצטרופי, כיון שיש מקרא מפורש. וגם המביט (בקרית ספר על הרמב"ם בהלכות שביתת עשור פרק ב' הלכה ג') כתב מפורש כן: "ואיסור חצי שיעור מן התורה ילפינן כי כל אוכל חלב, ומינה ילפינן לכולהו איסורי". וזה פשוט ביותר לענ"ד ואינו ענין כלל לנדון דידן.

☆ ☆

☆

והראיה השלישית שהביא הרב "תורה לשמה" גם היא צריכה עיון, והיא מדאמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. ופירש"י שעולה על רוחו של לזה לכפור ע"כ. נמצא אע"ג דבעת שמלוה לו שלא בעדים לא נודע שיכפור ושמא לא יכפור, עכ"ז עובר וה"ה הכא עכ"ל. וגם ראיה זו נסתרת מתוך דברינו בסתירת הראיה הראשונה, שגם כאן אף שבודאי אינו מתכוין להכשילו, אבל כיון שיש מקום רב לחשוש שיעלה על לבו לכפרו, הרי זה כמכה בנו גדול, ויש בו משום לפני עור וכו'. ואינו ענין לנדון דידן שאדם מנסה עזרת-בית לטובתו ולהנאתו וכאמור לעיל.

☆ ☆

☆

והראיה האחרונה הביא מיבמות ס"ט ונדרים ג', האומר לאשתו הרי זה גיטך שעה אחת קודם למיתתו אסורה לאכול בתרומה מיד וכו', והיינו טעמא דחיישי כל שעה שמא ימות בסוף שעה, ואע"ג דבעידנא דקא אכלה חי הוא, וה"ה הכא דאיכא למיחש פן יעשה זה האיסור ונמצא כי הוא הכשילו עכ"ל. ולא ידעתי לזה אפילו דמות ראיה, פרט לדמיון הקלוש (לפי הבנת הסוגיא שהרב תורה-לשמה הבין), שם פן ימות, וכאן פן יעשה האיסור. אבל גם דמות ראיה אין כאן לענ"ד, שהנה הרב הבין כונת "שעה" כמשמעה, ולכן כתב "טעמא דחיישי שמא ימות בסוף שעה ואע"ג דבעידנא דקא אכלה חי הוא". וכנראה שהבין אף שהיא עומדת ליד בעלה והוא חי, אסור לה לאכול שמא תאכל עתה, ובסוף "שעה" זאת ימות, ונמצא שהיתה מגורשת בתחלת השעה. וזה ודאי שאינו, ששעה פירושה אותם רגעים אחרונים שהוא בחיים ויכול לגרש, והיא אינה נמצאת לידו, ולכן אסורה לאכול בתרומה שמא ימות ממש באותם רגעים שאוכלת שהם שעת חלות הגט, ונמצא שהיא מגורשת. ובכך תובן הסוגיא בגיטין כ"ח, שגם שם מובאת ברייתא זאת, ועיין היטב בתוס' שם ד"ה שאני, וכן בהר"ן נדרים ג' והדברים ארוכים.

☆ ☆

☆

למסקנא דדינא, ודאי שאין כאן שום איסור משום לפני עור לא תתן מכשול, ומותר מעיקר הדין לנסות עוזרת-בית אם נאמנת היא, אלא שנראה לי דלא כסברת הרב "ישכיל עבדי", לנסותה ע"י סכום כסף בעין, וכמו שביארתי שם הטעם ששום אדם אינו משאיר דרך כלל סכומי כסף בעין, ואם יש חשש הוא, שהעוזרת תגנוב כלי בית וחפצים וכדומה, וזה דבר קשה ביותר, כי עלולים ביום מן הימים להתפס או שיצטרכו למכרם להפטר מהם, וכל זה אינו קל, ורוב בני אדם עומדים במבחן, אבל כסף מזומן הוא פיתוי חמור מאד, ויתכן

שלא היה נכשל כלל אלמלא פיתוי חמור זה. ולכן לענ"ד עדיף אם רוצה אדם לעשות נסיון זה, לעשותו לא בכסף מזומן אלא בדרך אחרת, כגון להמציא לה חפץ בעל ערך במקום מסויים וכדומה, ואז יהיה הנסיון יעיל יותר וצודק יותר.

פט

רוב ומיעוט במדינה יהודית דימוקרטית^(*)

בעצם הצגת הנושא יש אבסורד בולט. כי בודאי הכונה למדינה יהודית-שרשית, המבוססת על התורה, ובכן כיצד יכולה להיות דימוקרטית. והלא הדימוקרטיה שיסודה הוא "שלטון העם", ובכל גלגוליה מהעולם העתיק ועד ימינו אלה מבטאת היא את סמכות ההכרעה של הרוב. הרוב הוא המכריע והמחליט בחיי האומה, הוא קובע את חוקיה ומשפטיה, והוא אף זכאי לשנותם. הוא בוחר לו את מוסדותיו הממלכתיים וממשלתו, והרוב בהם הוא המכריע בכ הגיונו ושכלו האנושי על פי מה שנראה לו כטוב לאומה ולחברה. ואילו תורת ישראל היא ההיפך הגמור מכל זה. תורה מסדירה את חיי הפרט, ואת חיי כלל האומה במסגרת חוקים ומשפטים כתובים בתורה שבכתב ומסורים בתורה שבעל-פה מסיני, ללא כל אפשרות להביא בהם שינוי. את מלכו לא הוא בחר, ואחרי תקופת המלכות באה תקופת "השבט והמחוקק" שהוסיפו למשול באומה מכח אותה ירושת המלכות, "לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבבל שרודין את ישראל בשבט, ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל וכו'" (סנהדרין ה.). אחרי תקופות אלה, יכול היה הרוב להחליט לכל היותר מי ימשול באומה בכל תפוצות גלויותיה, וגם זה

(*) מתוך הרצאה ביום עיון על הדימוקרטיה בישראל.